

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1963

<https://hdl.handle.net/1874/9578>

G. J. Meijander

JAARBOEKJE
VAN HET
OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP
„NIFTARLAKE”
1 9 6 3

SCHOTANUS & JENS UTRECHT N.V.
UTRECHT

Meeuwen

Beschermheer:

Mr C. Th. E. Graaf van Lynden van Sandenburg, Cothen.

Bestuur:

Dagelijks Bestuur:

Mr Dr N. J. C. M. Kappeyne van de Coppello, Loenen aan de Vecht,
Voorzitter.

Jhr. P. H. A. Martini Buys, Avenue Concordia 68, Rotterdam-16.,
Secretaris.

G. J. Weyland, Loenen aan de Vecht, Bibliothecaris en Penningmeester.

Leden:

J. Trouw, Abcoude.

Ir J. Loeff, Oud-Loosdrecht.

F. D. Sprenger, Vreeland.

G. Adriaans, Amersfoort.

Dr D. P. Blok, Nederhorst den Berg.

Mr J. H. van den Hoek Ostende.

Jhr. Mr L. A. Quarles van Ufford.

Redactie Jaarboekje:

Mr Dr N. J. C. M. Kappeyne van de Coppello.

Jhr. P. H. A. Martini Buys.

Mr J. H. van den Hoek Ostende.

LEDEN

Abcoude:

- ✓ Bianchi, Mr. R.
- ✓ Bouman, J. H.
- ✓ Breejen, A. den
- ✓ Carmiggelt, Mej. J. W.
- ✓ Doorn, Dr A. van
- ✓ Graaf-Vossensteyn, Mevr.
W. D. de
- ✓ Heuven, H. van
- ✓ Heuven, Mej. M. H. van
- ✓ Lee, Mej. E. van der
- ✓ Luca, W. F.
- ✓ Pape, W. F.
- ✓ Pompe, P. H.
Schoenmaker, H.
- ✓ Schoenmaker, H.
- ✓ Storm-van Gent, Mevr. J. M.
- ✓ Trouw, C. C.
- ✓ Trouw, J.
- ✓ Tussenbroek Jr., G. C. van
- ✓ Uiterwaal, M. C.
- ✓ Veltman, v. Cruyssen, Mevr.
A. G.
- ✓ Vis-Völker, Mevr. C. A. L. M.
- ✓ Vries, B. H. de
- ✓ Vries-Koster, Mevr. L. de
- ✓ Welsen, H. J. van
- ✓ Wiersma, Dr. H.
- ✓ Wiersma, Prof. Dr W.

Amersfoort:

- ✓ Adriaans, G.
- ✓ Chijs, Mej. N. van der
- + "Flehite" Oudh. Vereen.
- + Rijk. d. Oudh. te Bodemontzuek

Amstelveen:

- 1 ✓ Achterbergh, J. W. N. van

Amsterdam:

- ✓ Beekman, J. S.
- ✓ + Bond „Heemschut” *ruil*
- ✓ Duyvensz, Fr.
- ✓ Harder, K.
- + Koninklijke Academie van } *ruil*
Wetenschappen
- + Koninklijk Oudheidkundig } *ruil*
Genootschap
- ✓ Leuven, K. F. van
- ✓ Leuven-Werker, Mevr.
W. M. van
- ✓ Niekerk, W.
- ✓ Hoek Ostende, Mr J. H.
van den
- ✓ Pannevis, Mr C
- ✓ Renes, H.
- ✓ Universiteitsbibliotheek
van Amsterdam
- ✓ Weede, Jhr. S. G. van
- 15 ✓ Wijk, Mevr. A. C. van

Ankeveen:

- ✓ Harinxma thoe Slooten, B. A.
- 1 Ph. Baron van

Arnhem:

- 1 ✓ Matthes-de Rooy, Mevr. C. H.

Baambrugge:

- ✓ Arends, H.
- (2) ✓ Geel, W.

- ✓ Grevenstuk, Prof. Dr A.
- ✓ Kalff, L. E. A.
- ✓ Portengen-Hoefman, Mevr. E.
- 6 ✓ Walbeek, J. H. van

Baarn:

- ✓ Voorst van Beest, J. P. van
- 2 ✓ Dedel, Jhr. Mr C.

Barneveld:

- 1 ✓ Snijder, M.

De Bilt:

- 1 ✓ Wit, H. C. de

Bilthoven:

- ✓ Holthe tot Echten, Jhr. Dr.
L. M. van
- 2 ✓ Twijnstra, Ir. U. (*maison*)

Blaricum:

- 1 ✓ Lindenbout, H. J. van 't

Breukelen:

- ✓ Baas, J.
- ✓ Backer-Loeb van Zuilenburg,
Mevr. E. Y. E. G.
- Becker, W. A. in 1963 bedankt
- ✓ Beek-Jansen, Mevr. Mr A. C.
ter
- ✓ „Beth San”, Directie Ver.
- ✓ Bijleveld, Th. Th. M. H.
- ✓ Colenbrander-Hoekstra,
Mevr. A. H.
- ✓ Colenbrander, H. Th.
- ✓ Coppoolse, K.
- ✓ Ginkel, Mr H. C. L. van
- ✓ Grift, A. van der
- ✓ Haars, Mej. Mr E. A.
- ✓ Kleef, G. C. van
- ✓ Koopman, G.
- ✓ Kroon, H.

- ✓ Mertens, Ir H. F. b.i.

- ✓ Molenkamp, J.

- ✓ Nixon, St. John

- ^ Postma, Dr E. B. J.

- ^ Quarles van Ufford,
Jhr. Mr. L. A.

- ^ Remijnse, Prof. Dr J. G.

- ^ Smits, P. B. A.

- ✓ Doude van Troostwijk-Stegenga,
Mevr. A.

- ✓ Vermeulen, J. Th.

- ^ Verwey, J.

- ✓ Vis Sr., G. (*Moor A m.c. Vis - Houep*)

- ✓ Vries Verbrugghen, Mevr. C.
F. W. de

- ✓²⁰ Vulpen Jr., W. van

- 27 ✓ Breukelerveen
(post Tienhoven):

- ✓ Graaf Wzn., E. de

- 2 ✓²⁰ Vigeveno, A. L. G.

Bunnik:

- 1 ✓ Tholen-Schmidt, Mevr. A.

Bussum:

- ✓ Ahrend-v. Gemund, Mevr. M. W

- ✓ Berg, H. van den

- ✓ Lanshot, G. M. G. I. van — *Bedankt p. 1963*

- 3 ✓⁴ Nordemann, J. G.

Cothen:

- ✓ Lynden van Sandenburg,

- ✓ Mr. C. Th. E. graaf van

Doorn:

- ✓ Stoop-Koekoek, Mevr. G.

- ✓ van der

Driebergen:

- ✓ Clifford Kock van Breugel,

- ✓ Erven Jhr. Mr Dr J. R.

Ede:

✓ Jantzen, F. B. F. G.zn.

Gorssel:

✓ Schimmelpenninck, G. Graaf

Gouda:

✓ Oudh. Kring „Die Goude” *uit*

's-Gravenhage:

✓ Bak, J. P.

✓ Rijksdienst v. d. Monumentenzorg
v. d. Monumentenzorg

✓ Hartog, L.

✓ Hess Jr., P.

✓ Koninklijke Bibliotheek

✓ Middelberg, Mr G. A. A.

✓ Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

✓ Velsen-Metzelaar, Mevr.

W. L. van

9 ✓ *Vandens P. F. X*

Groningen:

✓ Schoemaker, Pastoor F. J.

Haarlem:

✓ Wilde, J. de

Heerlen:

✓ Tekelenburg, G.

Hilversum:

✓ Hoogland, W. H.

✓ Notten, Mej. W. L. van

✓ Ronde, J. de

✓ Renou, F.

✓ Scheltema, H. D.

✓ Smorenburg, J. M.

✓ Steyling, Dr W. J.

Hollandse Rading:

✓ Kuhlwillm, H. J.

Huizen (N.-H.):

✓ Volkersz, H. F. *(bet. met meir)*

Kamerik:

✓ Breen, H. L.

Kockengen:

✓ Gemeente Kockengen

Laren (N.-H.):

✓ Boetzelaer, R. W. C. Baron *van*

✓ Leonhardt, G. J. G.

Leiden:

✓ Antiquariaat en Boekhandel
Burgersdijk en Niermans

✓ Mij. der Nederlandse Letterkunde *lid*

De Lier:

✓ Hofwegen, G. van

Loenen aan de Vecht:

✓ Bastert, J. N.

✓ Beusekom-van Foreest, Mevr.
de Wed. Mr F. C. van

✓ Blok Jr., J. W.

✓ Enst, Dr W. van

✓ Dudok van Heel, J. F.

✓ Holthoon-Fluyt, Mevr. H. J. van

✓ Joncheere-van Dijk, Mevr.
C. H. de

✓ Kampen, J. W. van

✓ Kappeyne van de Coppello,
Mr Dr N. J. C. M.

✓ Kappeyne van de Coppello-
van Panhuys, Mevr. Th.
E. C. M.

✓ Kempen, J. M. C. van

✓ Klaassens, E. H.

VIII

- ✓ Kralingen, B. van
- ✓ Oloff, C.
- ✓ Pruijm, J. H.
- ✓ Raat, H. de
- ✓ Sondaar-Keyzer, Mevr. C. F.
- ✓ Sondaar, L. H.
- ✓ Stolp, Mej. A. G.
- ✓ Wedden, H. J. M. van der
- ✓ Weyland, G. J.
- ✓ Wittert van Hoogland,
22 Jhr. O. A. E. E. L.

Loenersloot:

- ✓ Kalf Azn., G. A. A. A.
- ✓ Koomans, Mr. W. C.
- ✓ Nagell-Martini Buys,
M. F. M. Barones van
- ✓ Sluvters Jr., J.

Loosdrecht:

- ✓ Boeschoten, J.
- ✓ Doude van Troostwijk,
Mr J. H. M. A.
- ✓ Freese, J. P.
- ✓ Haselen, Mej. E. van
- ✓ Loeff, Ir J.
- ✓ Voogsgeerd, W. J. *M. H. H. H.*

Maarsse:

- ✓ Agterberg, J.
- ✓ Alleman, J. G.
- ✓ Berg, B. O. van den
- ✓ Bružā, Ir I. V.
- ✓ Cornelissen, Dr. R. L.
- ✓ Cosijn, Dr J.
- ✓ Dekker, D.
- ✓ Diepgrond, H.
- ✓ Droogenbroek, H. J. van
- ✓ Feyten, A.
- ✓ Freytag, F. J. de
- ✓ Gieling, J. (12)

- ✓ Groot-de Vries, Mevr. ^{Wed. ~~W.~~} P. C. de
- ✓ Gulik, D. van
- ✓ Hellemans, J. J. H.
- ✓ Huitzing, E. R.
- ✓ Huydecoper van Maarsseveen,
Jhr. J. *adres 1963 nut bet*

- ✓ Jansen, Mgr. A. M. *Mons*
- ✓ Kerkvoort, P. van
- ✓ Kingma, Ir. G.
- ✓ Klap, C. P.
- ✓ Schuckink Kool, Mej. A. W. *verleerd p.p. l. a. b. t.*
- ✓ Kraayenhagen, J.
- ✓ Kroon, G.
- ✓ Mol, B. C. J. de
- ✓ Reith, Mej. A.
- ✓ Remeijnse, M. — *Remijnse*
- ✓ Rodriguez, M.
- ✓ Royen, N. van
- ✓ Rijsterborgh, C. J.
- ✓ Sandick, J. W. W. A. G. van
- ✓ Schaik, Mr Dr Th. E. E. van
- ✓ Schenk, Mr W. L.
- ✓ Schipper, A. P.
- ✓ Schokking-Kany, Mevr. R. J. *2 12.4*
- ✓ Servaas, J. N.
- ✓ Seumeren, M. F. M. van
- ✓ Verkuil, M.
- ✓ Vlugt, J. van der
- ✓ Vos, D. de
- ✓ Westermann, B. W.
- ✓ Zwaardemaker, R. C.
- 43 ✓ Zijlstra, S. H. Jr.

Maastricht:

- ✓ Limburgs Geschied- en Oud-
heidkundig Genootschap *vol l. m.*

De Meern:

- ✓ Bogaard, P. H.
- ✓ Bruijn, Jac. de

Muiderberg:

1 ✓ Schellart, A. I. J. M.

Naarden:✓ Gortel, Dr J. H. van
2 ✓ Oudenniel, C. G. vanNederhorst den Berg:✓ Blok, Dr D. P.
✓ Brink, H. van den
✓ Huisstede, C. van
✓ Ver. voor Vreemdelingen-
4 verkeerNieuwersluis:✓ Blankenberg, B. H.
✓ Blijdenstein-Cruys, Mevr.
C. E. B.
✓ Doedens, J. B.
✓ Doude van Troostwijk, D. W.
✓ Doude van Troostwijk, L. W.
✓ Doude van Troostwijk, Mr W. I.
70 ✓ Schmal Jr., J. P.Nigtevecht:✓ Amesz, P. J.
✓ Hulsing, D.
3 ✓ Wees, G. A. vanOosterbeek:

1 ✓ Beusekom, Mr E. van

Overveen:✓ Vries-van der Lee, Mevr. A. de
2 ✓ Warnaars, H. B. E.Rilland-Bath:

1 ✓ Spaan, D. C. (D. N. Spaan)

Rotterdam:✓ Bibliotheek en Leeszalen der
Gem. Rotterdam
✓ Carter Oremers Mr. 7.7.+ Vereniging Boerenwagenclub *trial ledom.*
4 ✓ Martini Buys, Jhr. P. H. A.Rijswijk (Z.-H.)

1 ✓ Nitschmann, E. A.

Schagen:

1 ✓ Doude van Troostwijk, Ir H. J.

Schiedam:1 ✓ Kolenberg, Mej. M. D. ² *grids 1962 niet bet.*Soest:✓ Bentinck, Mr S. P. Baron
4 ✓ Isings, J. H. *bedankt 22/12-1963*Soesterberg:

1 ✓ Haselen, Mr J. van

Uithoorn:

1 ✓ Hulst, A. J. van

Utrecht:✓ Biegelaar Jr., J. B. P.
✓ Buisman, P. W.
✓ Burg, Plebaan J. van der
✓ Eldering-Niemeyer, Mevr.
Mr W.

✓ Haakman, P. J.

✓ Hagenouw, J. E. *overleden had Reisbureau*
✓ Hinfelaar, L. C. *lato*

✓ Historisch Genootschap

✓ Horst, A. van der

✓ Koren, F. G. (Kocken)

✓ Lip-Kibbeling, Mevr. W. A.
M. van der

✓ Mezger, J.

+ 1 ✓ „Oud-Utrecht” Ver. *trial ledom.*

✓ Plomp, R. (Zuiden)

✓ Plomp-Klijnsma, Mevr. W. A.

✓ Provinciale Bibliotheek

- ✓ R.K. Openbare Leeszaal en Bibliotheek
- ✓ Rijksarchief in de Prov. Utrecht
- ✓ Soeten, H. J. de
- ✓ Terbijhe, L. *(Zuilen)*
- ✓ Théonville, F. W. G.
- ✓ Ven, Dr A. J. van de
- ✓ Vor der Hake, J.
- 24 ✓ Wilbrenninck, J. C. *24*

Vinkeveen:

- 1 Vries, J. de

Vreeland:

- ✓ Beelaerts van Blokland, Jhr. J. P.
- ✓ Leeuwen Boomkamp, D. C. van
- ✓ Ir M. C. Brandes
- ✓ Doorne Mr P. W. van Erdmann-Kensen, Mevr. I.
- ✓ Hartung, O. E. K.
- ✓ Los, P. J.
- ✓ Oosterbroek, B. H. A.
- o Philippart, W. O. M. *voor 1964 bed.*
- ✓ Sprenger, F. D.
- ✓ Tas, Mr L. C. van der
- ✓ Erdmann - Mensen *meer med. (van 1963 af.)*

Waardenburg:

- 1 ✓ Goelst Meyer, A. F. van

Wageningen:

- 1 ✓ Kniphorst's Boekhandel

Wassenaar:

- 1 ✓ Wieder Jr., F. C.

Weesp:

- 1 ✓ Lindeboom, G.

Weesperkarspel:

- ✓ Aafjes, H. W. *+ Jan. bij*
- 2 ✓ Klaveren, W. van *oekmond Bussum*

Wijk bij Duurstede:

- ✓ Dijkman-Schoenmaker, Mevr. G. J. E.

IJsselstein: oud - 's

- 1 ✓ Cool, A. G., Notaris

Zeist:

- ✓ Adels-Vermeulen, Mevr. de Wed. Dr M.
- 2 ✓ Vor der Hake, J. J. G.

ik

47

leden:

- 46
- 40
- 30
- 29
- 22
- 47
- ~~28~~

202
11

271

31/2 - '63 → bet. leden

Jaarverslag 1962

Op vrijdag 25 mei 1962 had in hotel De Nederlanden te Vreeland de jaarvergadering plaats, welke volgens de presentielijst werd bezocht door 21 leden.

De voorzitter opende de vergadering met een welkomstwoord en herdacht de in 1961 overleden leden, zijnde de heren J. A. Lantsheer, H. P. Vader, A. W. F. C. van Woerden en Ds. G. van der Zee, terwijl de voorzitter waarderende woorden wijdde aan de nagedachtenis van de overleden bestuursleden, de heren Mgr. Rientjes, Bastert en Doude van Troostwijk.

De notulen van de vorige vergadering werden na voorlezing onveranderd goedgekeurd. In aansluiting hierop werd door de secretaris het jaarverslag voorgelezen.

De penningmeester bracht vervolgens zijn financieel verslag uit. Het voordelig saldo per 1 januari 1962 bleek hierbij te zijn gestegen tot f 2544,91. De leden van de kascommissie de heren Dudok van Heel en De Ronde, op de vergadering aanwezig, verklaarden dat zij de kas en de kasbescheiden hadden gecontroleerd en in orde bevonden, op grond waarvan de penningmeester door de vergadering onder dankzegging werd gedechargeerd voor het door hem over 1961 gevoerde beheer. In de kascommissie voor het jaar 1962 werden benoemd de heren Bijleveld en De Ronde met als plaatsvervangend lid de heer Van Walbeek.

De voorzitter deelde mede, dat bij de a.s. excursie in de Vechtstreek de kastelen Gunterstein en Muiden zouden worden bezocht. Als datum van de excursie werd voorgesteld 28 juli 1962. In de excursiecommissie werden benoemd de heren Adriaans, Trouw, Weyland en Martini Buys. Voor de excursie, welke in 1963 zal plaatsvinden, werden verschillende voorstellen gedaan, zoals het Openluchtmuseum, een tocht langs de Vlist en de Giesen met Vianen, Wijk bij Duurstede, IJsselstein, Montfoort en Oudewater, zonder dat een definitieve keuze werd gedaan.

XII

Bij de bespreking van het jaarboekje werd op voorstel van het bestuur de heer Mr. J. H. van den Hock Ostende benoemd tot lid van de redactie. De heer Hoogland verklaarde dat hij gaarne het jaarboekje met verschillende actuele berichten zou zien uitgebreid. Het bleek echter dat dit moeilijk uitvoerbaar is, terwijl het gevaar dreigt, dat men zich teveel op journalistiek gebied zou gaan begeven, hetgeen niet op de weg van het genootschap ligt.

Na enige discussie over de wenselijkheid de bijdrage aan de Vechtcommissie te verhogen werd deze wederom op f 100,— gesteld.

De deelneming door ons genootschap aan de stichting „De Utrechtse Molens” werd door de vergadering toegejuicht. De heer Trouw werd aangewezen als onze vertegenwoordiger in het bestuur van de genoemde stichting. De noodzaak tot het optreden van deze stichting bleek al hieruit, dat de twee wipmolens resp. van Spengen en Kockengen nog moesten worden gered. Aan hun herstel werd al wel gewerkt, maar de moeilijkheid is, dat wipmolens moeilijk voor bewoning geschikt zijn te maken.

Bij de rondvraag deed de heer Trouw enige mededelingen over de objecten waarmede de Vechtcommissie bezig is. Deze zijn: de hekken van Doornburg, Cromwijk en Nederhorst; het hek van Hunthum was inmiddels door verkoop voor de Vechtstreek verloren gegaan; verder de koepels te Abcoude en van Valkenheining en het huis Weeresteyn. Naar aanleiding hiervan merkte de heer Adriaans op, dat hij gaarne zou zien, dat een provinciaal monumentenfonds het herstel van de kleine monumenten zou bevorderen. De voorzitter antwoordde hierop, dat men zich hiervoor kan wenden tot de Stichtse Culturele Raad.

Hierna bedankte de voorzitter de aanwezige leden voor hun opkomst en sloot de vergadering.

Tot zover het verkorte verslag van de jaarvergadering.

Op 16 januari 1962 is op hoge leeftijd overleden ons erelid en bestuurslid de heer J. D. Bastert. Een levensbericht van hem werd in het jaarboekje opgenomen.

In de ouderdom van 68 jaar is op 26 maart overleden de heer Anthony Hendrik Doude van Troostwijk, oud-notaris te Breukelen, die sedert 1939 in ons bestuur zitting had. Wij zijn hem dankbaar voor de belangstelling en de adviezen, die hij aan ons genootschap schonk.

In maart ontving het genootschap van de provincie Utrecht een

schrijven met een uitvoerige uiteenzetting van de plannen tot oprichting van een stichting „De Utrechtse Molens”, waarvan het doel zou zijn de in de provincie overgebleven 30 molens van een zekere ondergang te redden. Hierbij werd ons verzocht aan deze stichting mede te werken door aanwijzing van een vertegenwoordiger in het algemeen bestuur. Op 22 maart had hiertoe een bespreking in Utrecht plaats, welke door onze secretaris en vertegenwoordigers van vele andere er bij betrokken verenigingen en organisaties werd bijgewoond. Ook de Vechtstreek bezit thans nog verschillende molens, voor welke behoud een samenbundeling van de activiteiten van de belanghebbers zeer gewenst is. Het was daarom verheugend, dat onze vorige vergadering de heer J. Trouw als onze vertegenwoordiger in het algemeen bestuur heeft willen aanwijzen. Het vele voorbereidende werk heeft verhinderd, dat het nog in 1962 tot de oprichting van de stichting is gekomen.

Op 28 juli had de jaarlijkse excursie plaats, waarvan een uitvoerig verslag in het jaarboekje is opgenomen. De grote deelneming was niet alleen aan de vrije zaterdag te danken, maar ook ons jubileum was een stimulans tot een hernieuwde kennismaking met het Vechtgebied.

In november ontvingen wij een verzoek van het bestuur van de Stichting Oudheidkamer en Streekmuseum te Kockengen om onze instemming te betuigen met de plannen, welke de gemeente Kockengen heeft met betrekking tot de huisvesting van het streekmuseum, ten einde de daarvoor noodzakelijke goedkeuring en medewerking van de overheid te verkrijgen. De gemeente Kockengen heeft daartoe op verzoek van het bestuur van de genoemde stichting een oude boerderij in de kom van de gemeente aangekocht met de bedoeling deze te herstellen en daarna in te richten, zoals een boerderij in Utrecht er omstreeks 1800 moet hebben uitgezien. Aan genoemd verzoek werd uiteraard door ons met genoegen voldaan.

Tot slot willen wij nog medelen dat het ledental van ons genootschap zich gelukkig goed heeft gehandhaafd: aan het einde van het verslagjaar bedroeg het 273.

MARTINI BUYS

STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

Boekjaar 1962

XIV

<i>Ontvangsten:</i>		<i>Uitgaven:</i>	
Batig saldo 1961:		Jaarboekje f 657,03	
Kas	f 869,91	Onkosten:	
Effecten	„ 1675,—	porti, telefoon, drukkosten, enz.	„ 90,85
Contributies	f 2544,91	Excursie 1962	„ 113,70
Verkochte jaarboekjes	„ 1178,—	Bijdrage aan de Commissie voor de	
Rente 1962	„ 87,—	Vecht en het O. en W. Plassengebied	„ 100,—
	„ 61,68	Bibliotheek	„ 40,90
		Batig saldo 1962:	
		Kas	f 1194,11
		Effecten	„ 1675,—
	<u>f 3871,59</u>		„ 2869,11
			<u>f 3871,59</u>

G. J. WEYLAND, penningmeester

Excursieverslag 1963

Als naar gewoonte verzamelden zich in de namiddag van vrijdag 19 juli 1963 weer een groot aantal deelnemers om de excursie naar Wijk bij Duurstede te maken.

In plaats van de grote weg naar Wijk te nemen, werd aan de bezichtiging van de streek van Houten, het Goy en Schalkwijk de voorkeur gegeven, omdat dit landelijke gebied nog weinig invloed heeft ondergaan van het grote verkeer. Het schijnt zelfs dat het er bij vroeger vergeleken rustiger is geworden, doordat er weinig gebruik meer wordt gemaakt van het Beusichemse veer, dat nu doorgaans stil en verlaten ligt. Vanaf de dijk heeft men daar een heerlijk uitzicht over de rivier de Lek. Toch is er veel in deze streek veranderd door de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal. Zonder het kanaal mooi te willen noemen moeten we toch erkennen, dat het met zijn bruggen en sluizen een imposante indruk maakt. De streek die bekend is om zijn vele boomgaarden heeft van de aanleg de nadelen ondervonden, terwijl Wijk bij Duurstede door de nabijheid van de grote sluizen niet de meerdere opleving gekregen heeft, waarop zij enige stille hoop heeft gehad. Een omweg over Cothen en Neerlangbroek gaf ons gelegenheid om van de mooie omgeving van het kasteel Sandenburg te genieten.

Wij reden buiten om het oostelijk deel van Wijk heen om door de Runmolenpoort de stad binnen te komen. De Runmolenpoort staat nog algemeen bekend als de zogenaamde molen van Ruysdael. Hijmans heeft echter al in 1951 aangetoond, dat de molen, die op het beroemde door Jacob van Ruysdael gemaakte schilderij voorkomt niet de runmolen voorstelt, maar de molen die vroeger meer rivierafwaarts bij de Vrouwenpoort stond.

Op het schilderachtige marktplein werd uitgestapt. De twee monumentale pompen, die men er nog kan bewonderen, kwamen in 1759 in de plaats van de oude waterputten. Het raadhuis werd in 1666 door

Gijsbert van Vianen en Peter van Cooten in een sobere maar deftige stijl gebouwd ter vervanging van een ouder raadhuis, dat op dezelfde plaats stond. Zij gaven hun schepping de hoge stoep en het aardige zandstenen poortje, waardoor men het gebouw binnenkomt. In het raadhuis werden we ontvangen door de burgemeester, de heer Kentie, die ons in de ruime raadzaal het een en ander van de lotgevallen van zijn stad vertelde. Alvorens ons bezoek te vervolgen willen wij nu eerst een korte stadskroniek geven.

De geschiedenis van Wijk bij Duurstede kan men splitsen in twee tijdperken, waarin de plaats een belangrijke rol heeft gespeeld en wel in de geschiedenis van het oude Dorestad en in die van het latere Wijk.

De opkomst van Dorestad ligt in de tijd der Merovingen (ca. 450—ca. 750). Tegen het jaar 630 vormt het Noordzeegebied een sterke gesloten eenheid, waarin Dorestad de grote uitvoerhaven van onze streken was voor de handel op het Skandinavische noorden. Door haar gunstige ligging aan de Rijn en de aanwezigheid van een aldaar gevestigd munthuis werd het de verbindingsschakel tussen de Merovingisch-Frankische cultuur uit het zuidoosten en de Anglo-Friese, de zogenaamde Noordzeecultuur in het noorden. Dorestad strekte zich toen uit vanaf het huidige marktplein naar het noorden tot ongeveer een kilometer langs de Rijn (thans Kromme Rijn geheten), waar een castellum haar tegen aanvallen vanuit zee bescherming gaf.

De Karolingische veroveringen in de achtste eeuw scheuren onze streken van het overige Noordzeegebied af en verenigen voor de eerste maal het zuiden en het noorden van ons land in één rijk en in één cultuur. Het schijnt ons toe dat dit voor het inmiddels gekerstende Dorestad geen gunstige gevolgen heeft gehad. Buitendien werd de rijke handelsplaats door de verzwakking van de macht der latere Karolingische koningen een begeerde prooi voor de Vikingen. Vele malen werd zij in de loop der negende eeuw door de Vikingen geplunderd en leeggeroofd, totdat zij op het einde van die eeuw met uitzondering van Wijk van de kaart was verdwenen. Waarschijnlijk is haar uiteindelijke ondergang als handelsknooppunt bezegeld, doordat de haven haar gunstige ligging verloor door veranderingen in de waterstaatkundige toestand. Als gevolg hiervan kan later (wanneer is onbekend) de dam bij Wijk („Wich”) in de (Kromme) Rijn zijn gelegd, waarvan keizer Frederik in 1165 bepaalde, dat zij zou blijven

bestaan. Door al deze gebeurtenissen schrompelde Dorestad in tot dat gedeelte dat Wijk werd genoemd. We vinden hiervan de bevestiging in een oorkonde uit het jaar 948, waarbij koning Otto I de Utrechtse kerk bevestigt in het bezit van goederen te Wijk („villa quondam Dorsteti nunc autem Uuik nominata”).

Keizer Otto III schonk de curtis Wijk aan de aartsbisschop van Keulen, die deze in 1019 doorgaf aan de abdij Deutz aan de Rijn. In 1256 koopt Otto II graaf van Gelre deze hof van de abdij Deutz om niet lang daarna een lid van het geslacht Van Zuylen van Abcoude erfelijk ermee te belenen. In 1340 vinden wij het leen omschreven als „onse huys tot Duursteden, die herscappie van Wijk unde die porte „van Wijk mitten gherichte, hoge unde leghe, unde myt allen hoeren „toe behoeren ende mit hoeren rechten, alsoe als sy ghelegen sijn, „ende mit allen vesten, die daer nu aen sijn unde die men heirnamals aen macken zall”. Hieruit blijkt, dat er inmiddels grote veranderingen hadden plaats gevonden, die wij kunnen aanduiden als de overgang van een hof naar een stadsorganisatie. Onder de bescherming van de Abcoude's was Wijk er in geslaagd een zeer bescheiden aandeel te verwerven in de grote bloeiperiode, die West-Europa in de dertiende eeuw had doorgemaakt. Als voorlopige bekroning op en ter bevordering van deze ontwikkeling tot plaatselijk handelsmiddelpunt verleende ridder Gijsbrecht van Abcoude haar in 1300 stadsrechten.

In 1328 verkocht de graaf van Bentheim aan de bisschop van Utrecht onder meer de rechten, die hij had op de burcht van Duurstede, waarvan Zweder van Abcoude leenman was. Sedert dien hielden dus de heren van Abcoude Wijk bij Duurstede in leen zowel van de graven (later hertogen) van Gelre als van de bisschoppen van Utrecht, ieder voor een gedeelte. Door deze ingewikkelde rechtspositie hebben de Abcoude's in Wijk bij Duurstede een grote macht gehad, waarbij zij beurtelings bij de ene dan weer bij de andere leenheer steun konden zoeken of ze tegen elkander konden uitspelen. Tezamen met de andere uitgestrekte bezittingen en rechten, welke zij in en buiten het Sticht hadden verworven, en wel in het bijzonder die in het gebied van de Kromme Rijn tot zelfs in Rhenen toe, ontwikkelden zij een zelfstandige machtspositie tussen Gelre en het Sticht, die de bisschoppen van Utrecht een doorn in het oog moet zijn geweest. Voortdurend moeten er moeilijkheden over de uitoefening van de wederzijdse rechten der leenheren zijn geweest.

De heren van Wijk hebben met alle geijkte middelen getracht de ontwikkeling van hun stad te bevorderen, om er hun sterkste steunpunt van te maken. In 1366 stichtte Gijsbrecht van Abcoude in de kerk een kapittel van kanunniken, die zich in later tijd verdienstelijk hebben gemaakt door de oprichting van een Latijnse school. In 1399 stichtte Willem van Abcoude het eerste nederlandse dominicanessenklooster in zijn stad, waarvan de inwoners in 1406 de vergunning verkregen tot het houden van een jaarmarkt.

Ondanks al hun macht hebben de Abcoude's ten slotte toch de vlag voor de bisschop moeten strijken. Op 3 februari 1449 wist de bisschop bij verrassing zijn tegen hem in opstand gekomen leenman Jacob van Abcoude van Gaesbeeck in Utrecht gevangen te nemen. Beschuldigd van ontrouw aan zijn leenheer werd deze gedwongen de stad Wijk en de sloten Duerstede en Abcoude met toebehoren, onder beding van lijftocht, aan de Utrechtse kerk voor 13.000.— Rijnse guldens over te dragen, zodat de bisschop mocht verwachten na de dood van Jacob — de laatste der Abcoude's uit het geslacht van Zuylen — de volle eigendom van diens goederen te verkrijgen. Hij had echter buiten de waard gerekend, want in 1458 verkocht Jacob, kort voor zijn dood in 1459, nogmaals zijn heerlijke rechten en domeinen voor 10.000.— Rijnse guldens aan Anthonie de bastaard van Bourgondië. Het hieruit voortkomende geschil met bisschop David van Bourgondië werd pas in 1472 afgewikkeld, maar niet dan nadat David nog eens 12.000.— guldens aan Anthonie betaalde.

Intussen had bisschop Rudolf van Diepholt in 1449 de stad Wijk tot de vierde stemhebbende stad in de Staten van Utrecht verheven en schonk hij de inwoners vrijdom van tollén in het Sticht. Ook zijn opvolger David van Bourgondië heeft na zijn benoeming in 1456 al spoedig de stad bevoordeeld, omdat hij zich in de stad Utrecht, die hem doorgaans niet gunstig gezind was, minder veilig gevoelde dan op zijn burcht Duerstede. Omstreeks 1457 verplaatste hij de watertol op de Rijn van Rhenen naar Wijk, waar zij met uitzondering van de jaren 1477—1483 is gebleven. Ook verplaatste hij de bisschoppelijke munt, die ook te Rhenen gevestigd was, naar Wijk, waar men haar in 1474 voor het eerst ontmoet en waar zij tot 1494 bleef.

Ondanks alle goed bedoelde maatregelen was er in de laatste onrustige decennia der vijftiende eeuw en nog daarna geen plaats meer voor enige meerdere opleving en ontwikkeling van de stad, dan die zij als

bisschoppelijke residentie heeft ontvangen. De toenemende Bourgondisch-Oostenrijkse macht wierp reeds haar schaduw over het Sticht, totdat er aan het wereldlijk gezag der bisschoppen in 1528 een roemloos einde kwam. De stad Wijk werd gedoemd nog slechts de rol van plaatselijk agrarisch middelpunt te spelen. Zelfbewust bootste men er later de grote steden na door de instelling van een weeskamer, een gasthuis en een schutterij. In de achttiende eeuw was het alleen nog algemeen bekend door haar twee paardemarkten, haar magere- en vette beestemarkt, alsmede een jaarmarkt. Veel meer kon men van een stadje van ruim twee duizend inwoners niet verwachten. De koophandel was er vrijwel geheel verdwenen. Door de kwijnende toestand werd het in de jaren 1783—1787 een bolwerk voor de ontevreden patriotten.

De latere gebeurtenissen zijn voor ons van minder belang en wij zullen derhalve nu weer terugkeren tot ons excursieverslag. Alvorens het raadhuis te verlaten heeft onze voorzitter de dankbaarheid van de deelnemers voor de vriendelijke ontvangst door de burgemeester vertolkt. Het raadhuis is naast de kerk gelegen, zodat het bezoek aan de kerk hier onmiddellijk op aansloot.

Door de zuideringang betraden we het kerkgebouw, dat vroeger aan Johannes de Doper was gewijd. Haar grootse opzet als kruisbasiliek met forse toren heeft zij te danken aan bisschop David van Bourgondië. De stad was echter niet bij machte om deze opzet tot een goed einde te brengen; de rijk behandelde toren, die een kleine Domtoren had moeten worden bleef onvoltooid en ook de kerk bereikte in de stenen overwelving haar doel niet. Het koor ging helaas door brand verloren, waarna in later tijd een onsmakelijke kerkzaal haar plaats innam. Toch maakt het inwendige met zijn forse zuilen en bogen nog de grootse indruk van een kerk, die eertijds kapittelkerk was en welke waardig werd bevonden als grafplaats voor de bisschoppen David van Bourgondië (1496) en Philips van Bourgondië (1524) te dienen. Opmerkelijk is het fraaie bladornament van de zuilkapitelen. De vroeg-renaissance koorgestoelten, waarin de kanunniken plachten te zitten, werden na de hervorming door het stedelijke patriciaat vertimmerd tot de nog aanwezige herenbanken. De plaatselijke machthebbers hebben zeker hun best gedaan hun nagedachtenis in de kerk te vereeuwigen, maar weinig hiervan overleefde het jaar 1798, waarin de meeste grafschriften en rouwborden aan de gelijkheid ten offer

vielen. Het wapen van de hoofdschout J. H. van Lijnden (1792) aan de lezenaar van de preekstoel heeft men toen over het hoofd gezien en ook de vijf borden met de wapens en namen van de predikanten, ouderlingen en diakenen in de consistoriekamer liet men ongemoeid. Van later tijd is er nog een grafschrift van de oud-burgemeester Mr. Pieter Jacob Curtius (1804). Ook een koperen kroon met wapenschildjes draagt met de 16e eeuwse hoofdkas van het orgel bij tot de verfraaiing van het inwendige.

Hiermede was voor ons de bezichtiging van de kerk afgelopen en begaven wij ons met de andere deelnemers door de straat, die vanouds de Mazijk is geheten, naar de toegang tot het park rond de kasteelruïne. Dit park wordt in zijn vorm begrensd door de overblijfselen van de vroegere vestingwal. Door de bomen heen ziet men in gedachten het slot, zoals Roeland Roghman het omstreeks 1650 in een zijner prachtige tekeningen als een machtige burcht oprijzend uit zijn grachten heeft weergegeven.

Blijkens de onderzoekingen die Renaud op het kasteelterrein heeft gedaan, hebben de heren van Zuylen van Abcoude in de tweede helft van de dertiende eeuw ten zuidwesten van Wijk aan de rivier, waar de Lek begint, een forse woontoren of donjon gebouwd, welke van de aanvang was gelegen binnen een schildmuur. Ter herinnering aan het vroegere Dorestad zullen zij er de naam Duerstede aan hebben gegeven. Deze woontoren is thans een ruïne met muren van ongeveer $2\frac{1}{2}$ meter dikte en met de ingang boven de begane grond. Door zijn ligging beheerste het kasteel zowel de rivier De Lek als de stad Wijk.

Na de afstand van het huis Duerstede door Jacob van Gaesbeeck heeft bisschop David het oude kasteel tot zijn geregelde residentie gemaakt. Zijn afkomst van prachtlievende Bourgondische voorvaders heeft hij niet verloochend. Hij wilde van Duerstede niet alleen een sterke burcht, maar ook een vorstelijk verblijf naar de eisen van de tijd maken. Te oordelen naar latere afbeeldingen, waarop de uitbreidingen met onder meer de grote ronde toren en de nieuwe ingangspartij duidelijk zijn waar te nemen, is hij in dit streven geslaagd. In deze zogenaamde Bourgondische toren bevindt zich een kamer met een schouw, welke de Bourgondische vuurslag als embleem draagt. Met zijn 4 meter dikke muren is hij in ons land een zeldzaam Frans georiënteerd voorbeeld van een toren met een weergang op machicolis. Sedert de restauratie in 1954 is hij als oudheid-

kundig museum in gebruik. Na David heeft ook Philips van Bourgondië als bisschop van Utrecht van 1516 tot zijn dood in 1524 nog regelmatig op het slot geresideerd. Een inventaris van de door Philips nagelaten goederen geeft een uitvoerige opsomming van de vele destijds op het huis aanwezige kostbaarheden.

Met de Hervorming kwam de bestemming van het kasteel als bisschoppelijke woning te vervallen, terwijl de staten van Utrecht als eigenaren en rechtsopvolgers van de bisschoppen er ook weinig militaire waarde meer aan hechtten. De ondergang van het huis was nu nog maar een kwestie van tijd. In het jaar 1642 was het onderhoud al verwaarloosd „naedien het huys te Duerstede in sichselven is ver-
„vallen en de de brugghe soo gebroocken datter geen mensch can
„overgaan sonder pericule van deur te vallen”. Ten slotte werd de ruïne van het kasteel met de omringende weilanden in 1727 door de staten aan de stad Wijk in erfpacht afgestaan, onder voorwaarde dat zij een der torens zou onderhouden. Aan deze genoemde voorwaarde heeft de Bourgondische toren zijn redding te danken gehad. Het ware te wenschen dat ook het behoud van de in zeer slechte toestand verkerende oude woontoren zou worden verzekerd.

Voor meer dan honderd jaren werd door de bekende architect J. D. Zocher de naaste omgeving van de ruïne met de overblijfselen van de oude omwalling naar de verlangens van die tijd herschapen in een park, dat met de ruïne een zeldzaam bekoorlijk en romantisch geheel vormt. Vanuit de verschillende vertrekken van de Bourgondische toren heeft men een schitterend uitzicht op het verdienstelijke werk van Zocher. Al heeft niet ieder de moed opgebracht de machtige toren met zijn ca. 140 treden tot in de nok van de traptoren te beklimmen, velen hebben zich toch nog wel even verdiept in de uitgestalde oudheden van het museum.

Voor hen die de ontmoeting met het verleden op de duur wat droog vonden moet het daarop volgende bezoek aan de oude wijnkoperij der heren Tellegen en Pels een verrassing zijn geworden. Hoewel het leek of daar de tijd meer dan vijftig jaren had stilgestaan; niet alzo mocht dit voor de drank gelden. Temidden van het oude ons thans zeer primitief aandoende wijnkopersgereedschap werd door de deelnemers dankbaar van een aperitief genoten. Er werd weer geestkracht opgedaan om met belangstelling de rondleiding en toelichtingen door de heer Van Driel van Wageningen te volgen. Deze leidde ons door het

schilderachtige complex van gebouwen, dat zich achter de huizen aan de straat bevindt en waarin naar hij zei nog de overblijfselen van een oud klooster kunnen worden waargenomen. In de verschillende ruimten staan de oude op de wijnkoperij betrekking hebbende voorwerpen opgesteld, welke met kennis van zaken zijn bijeengebracht en bewaard. Door de toegangspoort verlieten wij de wijnhandel om al wandelende over de Markt Hotel De Keizerskroon te bereiken. Hier wachtte ons het avondeten.

Na een gezellige en verzorgde maaltijd begaven we ons te voet weer naar het kasteel, maar nu om het bekende Klank- en Lichtspel te gaan horen en zien. De omgeving van de ruïne is hiervoor bij uitstek geschikt en hoewel we op houten banken zaten, heeft ons dat niet gehinderd.

Aan het spel ging een welkomstwoord en een inleiding van de burgemeester vooraf. Toen het spel begon werden we verrast door een vernuftig samengaan van muziek, belichting en gesproken woord, die wisselden in kracht, van kleur en van plaats. Onwillekeurig werden we meegenomen in een geheimzinnige beleving van verschillende episodes uit het verleden van het kasteel. Men ervoer het vergeefse worstelen en falen van onze voorvaderen, Vanitas Vanitatum. De tijd heeft hen en hun werken vernietigd en wij trachten alsnog een oordeel uit te spreken aan de hand van de sporen, die zij hebben achtergelaten. In het spel is David van Bourgondië als slotheer van Duurstede een van de hoofdfiguren, waarvan voldoende bekend is om van zijn leven en werken een indruk te kunnen geven. Over hem kan het oordeel als volgt kort worden samengevat. In geestelijke zaken zeer ontwikkeld en daarin niet zonder succes optredende, vertoonde hij zich als wereldlijk vorst meermalen als een tiran, voor wie het doel de middelen heiligde. Op weerzinwekkende wijze gelukte het hem eindelijk in 1470 de invloed der Brederodes in het Sticht uit te schakelen. Verschillende episodes uit deze machtsstrijd hebben zich op Duurstede afgespeeld, zoals de gevangenneming van Gijsbrecht van Brederode, de gevangenschap van Reinout van Brederode en de folteringen die Walraven van Brederode onderging voor dat het hem gelukte uit zijn kerker te ontluchten. Nu leefde David in een tijd, waarin de politiek door felle hartstochten werd beheerst, zodat het harnas hem evengoed paste als het bisschopskleed. Al mag de turbulente tijd der Hoekse en Kabeljauwse twisten zijn houding voor ons

meer begrijpelijk maken; hij kan moeilijk als een verontschuldiging worden aanvaard. Ondanks zijn tijdelijke successen in wereldlijke zaken, heeft hij zich ook vele vernederingen moeten laten welgevallen.

Met bovenstaande opmerkingen aangaande bisschop David, die ons het Klank- en Lichtspel in de pen gaf, zijn wij gekomen aan het einde van het excursieverslag. Tijdens de terugtocht hadden wij het gevoel, dat het spel een waardig slot is geweest van een genoeglijke middag en avond.

MARTINI BUYS

Het Gemenelandshuis te NIEUWERSLUIS

*Daar Vegt en Amstelstroom in eendragt zamenvloeijen
moet daar de Moesel zelfs het sandpad niet besproeijen?*

(Accoord bevonden den 19den oktober 1731
bij mij Jan Fredr. Teekman).

De trekschuit was een echt Nederlands vervoermiddel, hoewel niet hier uitgevonden. Zonder twijfel is er vanouds al „gejaagd” en in Italië zijn de trekvaarten zoals de Naviglio tussen Milaan en Pavia van respectabele ouderdom. Ten onzent waren de Vaartse Rijn (12e—13e eeuw) en de Delfshavense Schie vroege voorbeelden ¹⁾, maar reeds in de 15e eeuw bestond een geregeld trekschuitverkeer tussen Amsterdam en Utrecht, het oudste der Amsterdamse beurtveren ²⁾. Nieuwersluis dankt haar naam aan de sluis, toen gebouwd in de Nieuwe Wetering, door Van der Aa de Regte-Angstel genoemd, die de Vecht verbindt met de Angstel ³⁾. Het bewaren van deze sluis werd door de raad der stad Utrecht op 7 juni 1527 opgedragen aan Aernt Janszoon, waard en kastelein op de Nijersluys. Op dezelfde dag verplichtte de regering der stad Utrecht zich om het verlaat in de vaart tussen Loenen en Breukelen te doen maken met twee dichte optrekbare deuren, een vaste bodem en goede wanden, zodat er geen water zou kunnen doorlopen. Per dag zouden slechts dertien maal schepen of schuiten worden geschut ⁴⁾.

De houder van de herberg was dus oudtijds reeds een belangrijk man te Nieuwersluis en hij is dat steeds gebleven. Eeuwenlang is Nieuwersluis een genoeglijke pleisterplaats geweest voor schippers, scheepsjagers, vissers en anderen, die op reis waren. Het dorpje was bekend om de vis, die in de Vecht werd gevangen en beter werd ge-

acht dan die zich elders in de rivier door hengel of net liet verschalken, en zijn logement was befaamd om de vispartijen, die er gegeven werden. Menigmaal legde er een speelsloep of jacht met vrolijke gasten aan de steiger aan. Dikwijls ook bracht de zware wagen er lustige stedelingen, die hier hun hoofdkwartier opsloegen voor hun wandelingen langs de lustplaatsen in de omtrek. En ook de vergulde karossen der aristocraten hielden niet zelden voor de deur der welbekende herberg stil⁵⁾. Van deze herberg De Kampioen, die dus al een grijs verleden heeft⁶⁾, schreef Andries de Leth bij prent XLVI van De Zegepraalende Vecht op 1 december 1718: Dit is de pleisterplaats voor die met de Jaagschuit naar Utrecht of Amsteldam zich begeven. In 1686 had de toenmalige waard Abraham van Dorssen⁷⁾ octrooi gekregen, waarbij zijn logement verklaard werd tot geotroyeerde pleisterplaats aan de Vecht. De trekschuiten mochten alleen voor zijn deur aanleggen en hij had het monopolie van de verstrekking van logement en verversingen⁸⁾.

In 1700 werd Van Dorssen, bij een overeenkomst tussen de gecommiteerden van het sedert 1626 bestaande Zand- en Jaagpad Breukelen-Ouderkerk⁹⁾ en hem, toegestaan het maken en onderhouden van een houten brug over de Vecht aan de Nieuwersluis, voor de tijd van twaalf jaar, onder voorwaarde, dat hij gedurende die tijd de gabelen trekken zou, welke hij tot nog toe genoten had van alle karossen, wagens, chaisen en andere voertuigen, die met de schouw overvoeren, en dat hij, jaarlijks voor de gabelen op de brug, mitsgaders aan het Zandpad, zo aan de Nieuwersluis als aan de Voetangel, uitkeren zou een som van f 7000, de ene helft aan de rentmeester van de domeinen 's Lands van Utrecht en de andere helft aan de Thesaurie der Stad Amsterdam, zullende na verloop van de gemelde jaren, de eigendom van de brug komen en blijven aan de Provincie van Utrecht en de Stad Amsterdam¹⁰⁾.

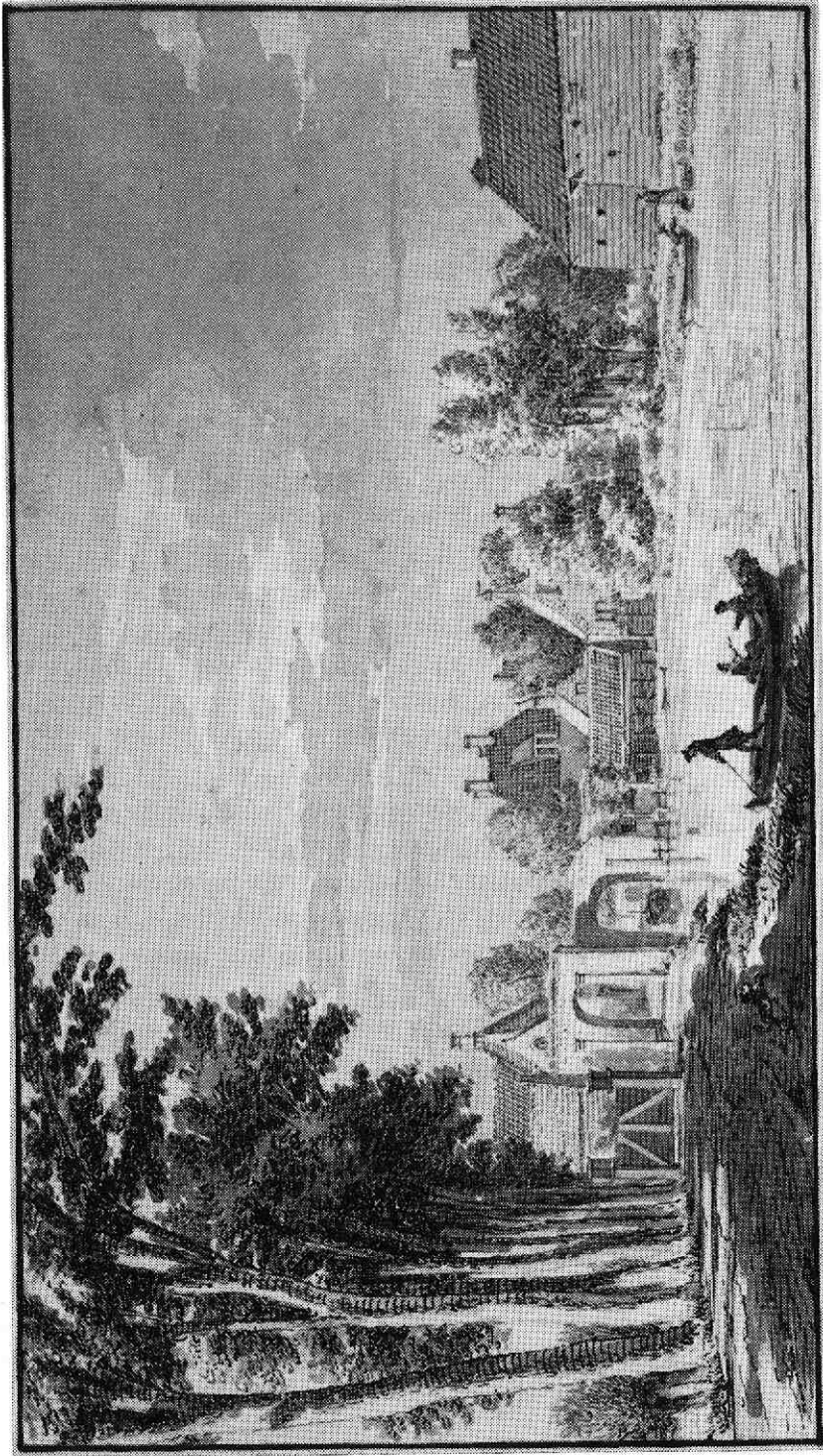
In 1672 en volgende jaren was de vesting Nieuwersluis zeer belangrijk. Er lag een flink garnizoen, waarbij talrijke gezinnen van de militairen, en dat leidde ertoe, dat het plaatsje kerkelijk werd losgemaakt van Loenen en tot zelfstandige gemeente verheven, met een eigen predikant, kerkeraad en schoolmeester. En natuurlijk een eigen kerkgebouw, dat werd opgetrokken op de oostelijke hoek van Nieuwe Wetering en Vecht. Reeds in 1689, na het overlijden van de eerste en enige predikant, ds. Coenen, kwam aan het bestaan der kerkelijke

gemeente Nieuwersluis een einde. Het kerkje werd door Van Dorssen als bergruimte gebruikt en heeft ook een bewoner gehad, die er een washok tegenaan bouwde.

In de vergadering van gecommiteerden tot het Zand- en Jaagpad van 31 oktober 1703 stelden de Utrechtse heren Van Heemstede, Natewits en Sypesteyn de vraag aan de orde, of het niet „tot groote menagie souden strecken dat de kerk aen de Nieuwersluys bequaem wierdt gemaekt tot een Kamer voor de heeren Commissarissen van het sandpad om haer Ed. bijeenkomsten te houden en jaerlijks reeckeninge te doen.”

Misschien hadden de heren bij hun voorstel gedacht aan de strekking van de resolutie van de Staten van Holland en West-Vriesland van 26 september 1670, houdende verbod voor gedeputeerden in collegiën of raadsheren om te logeren in herbergen. In de considerans komt de volgende zinsnede voor: „Ende dat daer door de affaires van Staet, selfs diegene die in alle maniere behoorden te werden gemesnageert, dickwils bij inadvertentie, door discourssen, daerover vallende tusschen Heeren van Regeringe onderlingh, of andersints, kennelijk worden aan diegene, die aen de Regeringe niet en participeren”¹¹). Besloten werd de beslissing tot 10 november uit te stellen. De Utrechtse heren werd toen verzocht een bestek van de nodige verbouwingen op te maken. Volgens dat bestek had Sabbathi 19 juli 1704 te Abcoude de aanbesteding plaats van het voor een gedeelte afbreken en weder approprieren tot een gemeenlandshuis van de kerk en de annexe kamer aan de Nieuwersluis. Het werk werd voor f 1750 aangenomen door Tobias Coldy te Maarssen.

Hij moest het rietdak van de kerk wegnemen en de toren afbreken, daarna het houtwerk van de kap repareren en aan de kant waar de toren gestaan had, een zelfde wolfeind maken als aan de andere zijde en ten slotte het gebouwtje beleggen met blauwe pannen. Versterking van het dakgebint was ook nodig, omdat de pilaar midden in de kerk moest worden weggebroken. Om het dak kwam een kroonlijst. Aan beide einden van de kamer werden vier kruisramen met luiken geplaatst, hoog 10 voet, wijd $6\frac{1}{2}$ voet, met grote ruiten van goed Frans glas in brede loden strippen. De deur werd 9 voet hoog en 5 voet wijd. De schoorsteen moest buiten de muur uitspringen en de pijp 2 à 3 voet boven het dak uitsteken, bevestigd zijn met vier ankers en de vuursteec moest van een liggende en drie staande platen worden voor-

Gezicht vanuit het noordwesten op de sluis te Nieuwersluis, door een onbekende
18e eeuwse tekenaar (origineel in het Rijksprentenkabinet).

zien. Voor de haardstede kwam een lijst van acht duim breed van ruwe steen. In de kamer werd een houten vloer gelegd en er werd een lambrizing aangebracht ter hoogte van de borstweer, gemaakt van droog glad gewreven grenen of vurenhout. Boven tegen de zolder kwam een lijst van grenenhout ter hoogte van de moerbalk. Van het voorhuis of portaal moest de deur vernieuwd worden.

Van de keuken, door de sluiswachter gebruikt, diende de gevel aan de Vechtzijde te worden afgebroken, ten einde op de oever tegen het brugmanshuisje te herrijzen, „het fundament van 't selve welvoorsien met eyke palen van acht a tien duym van 15 voeten lang onderhijden, ider 3 voet een paer palen, deselve met gespen en bondeerplanken voorsien voor 't uytkrabbelen en voor 't sacken.” Ook hier werd een schoorsteen gemaakt „op te werken boven 't daek dat voor 't rooken bevrijt is.” De verdieping boven de keuken moest worden gebracht op de hoogte van het kamertje boven het voorhuis en de zoldering erboven op de hoogte van de kleezolder boven het kamertje. Het zichtbare deel van het dak van de keuken moest mede met blauwe pannen gedekt worden, het gedeelte dat uit het gezicht was kon met rode pannen worden afgewerkt. Twee kruisramen met luiken moesten in de keukengevel worden gemaakt en een deur naar het water. De keukenvloer zou bestaan uit mappemondesteen op de kant in cement gelegd. Drie stoofovens of fornuizen en een aanrechtbank onder de ramen, gedekt met een eiken plank en met kastjes eronder met planken om potten, ketels en pannen op te zetten, werden in de keuken aangebracht, evenals een blauwe gootsteen en een dubbele pomp met twee loden buizen om het water zowel uit de Vecht als uit een te graven en te bemetselen put te betrekken.

De aannemer moest ook nog een sekreet maken, met een deur uit de kamer daarheen.

Alle gaten in de muren moest hij stoppen en deze daarna pleisteren en afzetten met blokken blauw gecarteleerde steen van onder af tot boven onderde lijst. Het houtwerk kreeg van buiten Bentemer steenkleur en van binnen „light perelkleur”.

De afbraak mocht de aannemer behouden, behalve de klok en het uurwerk, de losse planken op het dak en het washuisje tussen keuken en brugmanshuisje. Alle materialen, instrumenten, bier en arbeidsloon waren voor rekening van de aannemer, zodat de aanbesteders alleen de aanneemsom te dragen hadden. De eerste betaling zou ge-

schieden als hout, kalk en steen verwerkt waren, de tweede als het werk ongeverfd was opgenomen en de derde als het geheel gereed was. Als datum voor de oplevering werd gesteld 15 september 1704.

Iovis (donderdag) 2 oktober 1704 inspecteerden heren gecommiteerden het huis aan de Nieuwersluis en bevonden het werk conform het bestek gedaan te wezen. Zij vroegen zich echter af, of de ingang aan de straat niet wat breder had moeten zijn en het portaal en de trap niet beter op een andere plaats had kunnen zijn aangebracht. Beantwoording van deze vragen stelden zij tot een volgende bijeenkomst uit en de notulen zwijgen er verder over.

Op 15 oktober 1704 vergaderden de heren in Abcoude, waar de Amsterdamse leden gevraagd werd te zorgen voor twee spiegels, drie dozijn tafelborden en tinnen schotels, benevens de stoelen voor het Gemenelandshuis. In de vergadering te Nieuwersluis op 29 april 1705 werd besloten het goudleer in de nieuwe kamer vooralsnog niet te betalen „omdat seer vlakkerigh is en in genendele de monsters kan voldoen”. Twee spiegels en dertig stoelen waren er reeds, en de Utrechtse heren namen op zich te zorgen voor schotels, borden, linnen en keukengereedschap. Op 9 juli 1705 kwamen de heren te Nieuwersluis overeen om aan Nicolaes Vermaten, leverancier van het goudleer, 33 in plaats van 35 stuivers per vierkant el te betalen, omdat het leer zeer vlekkerig was. De notulen van de vergadering te Nieuwersluis op 16 september 1705 eindigen:

Amsterdam	$\frac{1}{2}$	}	aan wijn mede te brengen.
Utrecht	$\frac{1}{2}$		

Die wijn zal wel bestemd zijn geweest om te worden gedronken op 21 oktober, toen de rekeningen van 1 mei 1703 tot ultimo april 1705 werden opgenomen, gesloten en goedgekeurd. Verder kwamen toen klachten over rook in het huis de Voetangel aan de orde en werd Noortwijk gelast de klok te verantwoorden, die in de gewezen kerk aan de Nieuwersluis had gehangen. Ook begint op 21 oktober 1705 het presentieboek, dat met een onderbreking van 1 november 1794 tot 31 oktober 1808, is bijgehouden tot 18 mei 1860¹²). Er staan meer namen in dan van de in de notulen aanwezig gemelde heren, waarschijnlijk van gasten, die in het Gemenelandshuis ontvangen zijn. Sommigen hebben Latijnse spreuken, andere Franse versjes bij hun handtekening geplaatst, terwijl ook de ontboezemingen in het Nederlands, waarvan er een boven dit opstel werd geplaatst, niet ontbreken.

In vino veritas, Omnia vincit amor en Pro patria komen herhaaldelijk voor, persoonlijker zijn Nihil ab omne parte beatum, geschreven door W. van Renesse op 26 oktober 1718, en Semel bibi et sum contentus van Dirk Trip op 18 juni 1738. Meer nog leefden de heren zich uit in het Frans. Merckt schreef op 21 april 1712:

Honneur, santé et longue vie,
bon cheval et belle amie,
cent écus quand je voudrais
et le paradis quand je mourais.

Johan van Voortwijck gaf in 1715 te kennen:

à Dieu complaire
à nul malfaire
à tout servir
c'est tout seul mon désir.

Pieter de la Court noteerde op 18 juni 1738:

Le vin c'est le plaisir de la vie.

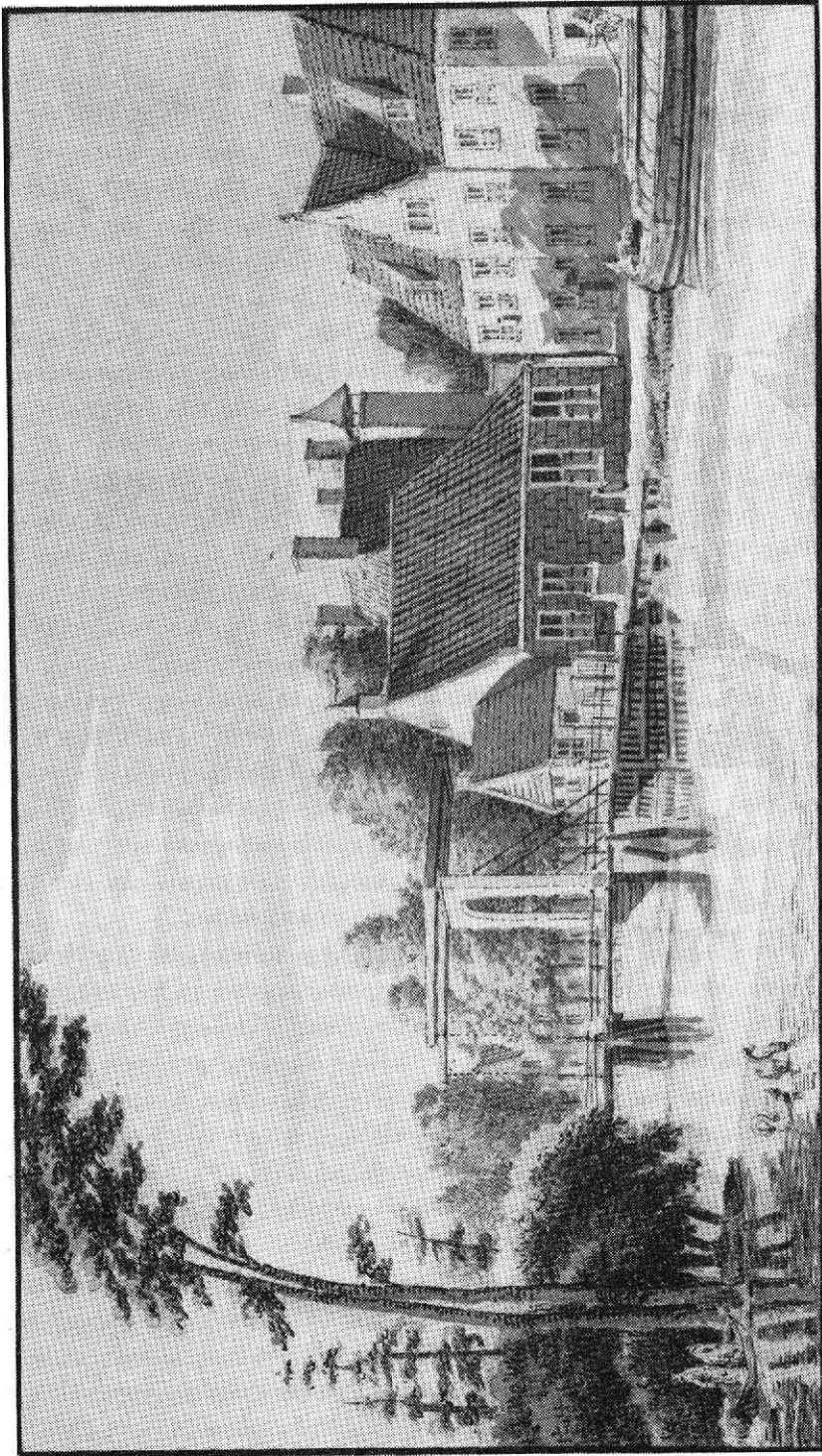
Op dezelfde dag schreef W. J. van Renesse:

Le vin entre par la bouche
L'amour entre par les yeux
tout deux nous chatouillent l'esprit
tout deux nous sortent par la q(ueue),

nog wat ondeugender dan het door een der andere heren geformuleerde:

Ma devise c'est une fille sans chemise.

Zulke, het goede des levens waarderende, regenten uit de achttiende eeuw heeft Cornelis Troost (1697—1750) ons voor ogen gesteld, bijv. de Aanzienlijke burger, die zich het glas vult (tekening in het Rijksprentenkabinet te Amsterdam) en het gezelschap, dat zich gereed maakt per trekschuit huiswaarts te keren (de prent Trekschuit en tuinkoepel, bijgenaamd Suypestein, bij het Kon. Oudheidk. Gen. aldaar)¹³). Voorts valt te denken aan de z.g. NELRI-cyclus (1739—1740) in het Mauritshuis te 's-Gravenhage, vijf prenten van Troost met de bijschriften: nemo loquebatur, erat sermo inter fratres, loquebantur omnes, rumor erat in casa en ibant qui poterant, qui non potuere cadebant. In de negentiende eeuw komen bijschriften bij de handtekeningen in het presentieboek niet meer voor; toen het boek heropend werd had J. H. van Lijnden nog geschreven Eeuw uit Eeuw in (inter pocula), maar navolgers vond hij niet meer.

Gezicht vanuit het oosten op het Gemeenschapshuis te Nieuwersluis, door een onbekende 18e eeuwse tekenaar (origineel in het Rijksprentenkabinet).

Dat er op die 21 oktober 1705 behoorlijk gegeten en gedronken was, blijkt uit de notulen van 16 oktober 1706, toen besloten werd met betrekking tot de uitgaven voor spijs en drank enige menage te betrachten. Bij het doen van de grote rekening in 1705 had Utrecht f 525 voor de maaltijd uitgegeven en Amsterdam alleen voor wijn nog eens 101 gulden en 16 stuivers. De Amsterdamse heren zouden voor de volgende bijeenkomst de maaltijd aan een kok uitbesteden, maar voor de wijn bleef men bij het oude. Tevens werd op die dag de Utrechtse heren verzocht te accorderen met de schilder, die de stukken boven de schoorsteen en de twee deuren in de nieuwe kamer had geschilderd.

Anderen dan de heren gecommiteerden maakten voor hun samenkomsten soms gebruik van het Gemeenlandshuis niet alleen, maar ook van het meubilair en het keukengereedschap. Op 23 februari 1742 besloten de heren daar iets tegen te doen, hetgeen resulteerde in het verbod aan de kasteleins Fransina van Eck om voortaan personen of gezelschappen in de kamer te laten om aldaar te eten, te drinken of de meubelen te gebruiken onder wat voorwendsel ook, tenzij een of meer van heren gecommiteerden of derzelve ministers present waren. Het tractement van de kasteleins bedroeg 155 gulden 's jaars en werd op 18 oktober 1755 m.i.v. 1 mei 1756 verhoogd tot 200 gulden. Fransina van Eck werd als kasteleins in 1768 opgevolgd door Catharina van Someren, die bij haar dood in 1788 werd opgevolgd door Jannetje van Schalkwijk. Na deze kwam in 1792 Johanna van Lottum.

Op 28 oktober 1746 werd nodig geoordeeld de ramen van het Gemeenlandshuis te vernieuwen, op 5 november 1751 werd besloten de schoorsteen te verbreden om eerder gebruik van het vuur te kunnen maken en in 1764 werd de deur veranderd en het houten hek om de voorplaats door een ijzeren vervangen. Op 21 mei 1768 werd besloten de inventaris uit te breiden met een porseleinen servies van vijf of zes bekwame visschotels en drie dozijn visborden, benevens zes of zeven ordinaire borden.

In 1746 werd een jagersstal gemaakt even buiten de poort van het fort aan de Nieuwe Weteringswal tegen het Jaagpad. Deze stal was bestemd tot stalling der paarden van vreemde jagers, of van die jagers aan de Nieuwersluis, die zelf geen stalling hadden. In de vergadering van gecommiteerden op 10 juli 1826 rapporteerde de kameraar, dat

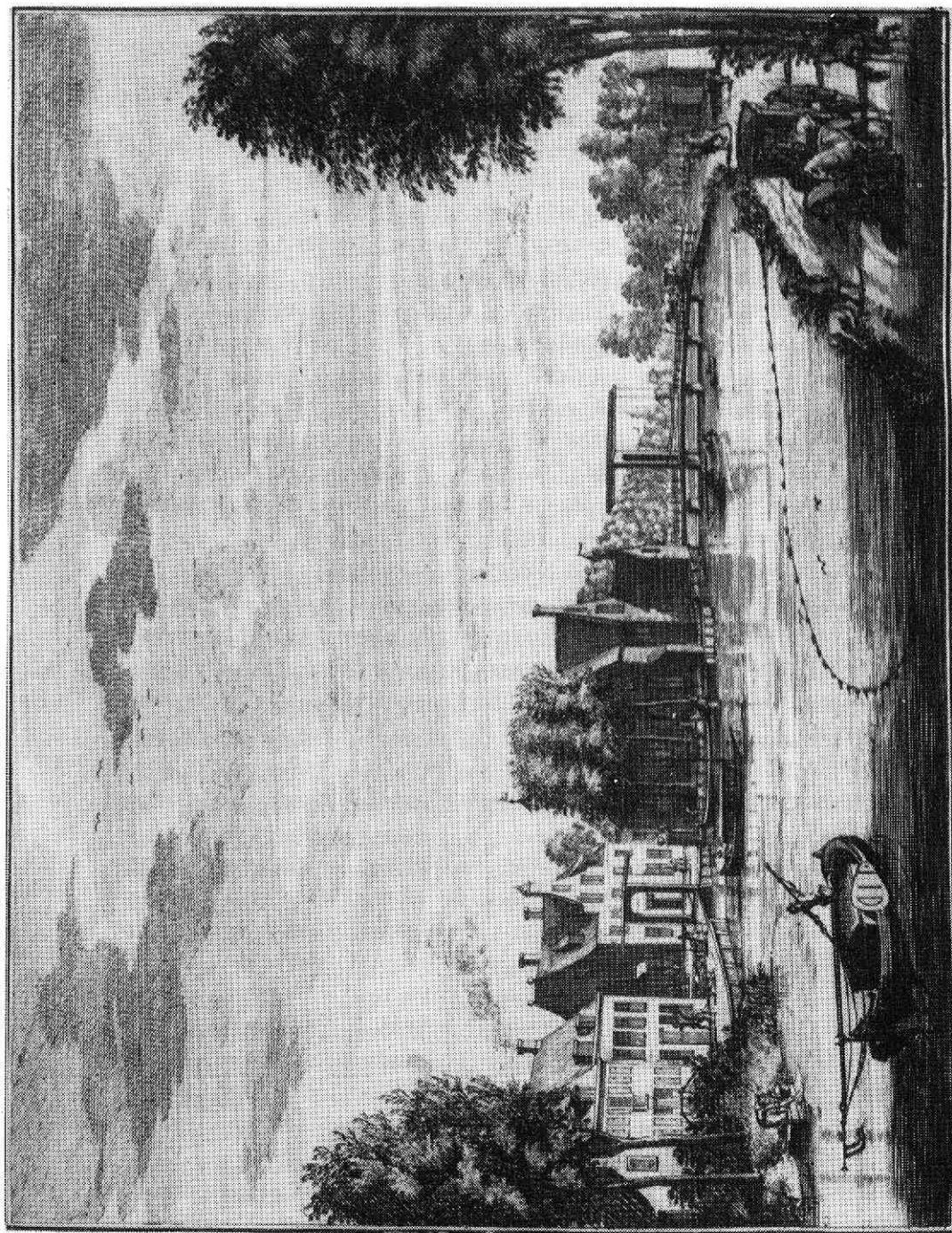
er in de jagersstal drie huisgezinnen woonden, waarvan twee met een aantal kinderen.

In 1821 wendde zich de logementhouder Spinhoven tot de gouverneur der provincie Utrecht en de gecommiteerden van het Zandpad met het verzoek het Gemenelandshuis te willen afbreken, daar bezoekers van zijn herberg klaagden over het belemmerde uitzicht op de Vecht. Op zijn verzoek werd niet ingegaan, maar de jaren van het Gemenelandshuis in de toen bestaande vorm waren toch geteld. Bij de najaarschouw op 6 november 1828 meenden gecommiteerden, dat wegens de bouwvallige staat van het Gemenelandshuis, het in het belang van het Zand- en Jaagpad zou zijn als het werd verkocht. De gecommiteerden zouden dan in de herberg te Nieuwersluis of elders kunnen bijeenkomen, zoals de commissarissen van andere Zandpaden en verdere dergelijke collegiën ook gewoon waren. De rekening van het Zandpad zou dan ontlast zijn van de jaarlijkse verponding, de reparatiekosten en de wedde van de kasteleinesse of opzichtster van het huis. De Amsterdamse gecommiteerden A. H. van den Bergh en J. H. Luden brachten deze zienswijze in hun brief van 27 november 1828 ter kennis van Burgemeester en Wethouders, opdat deze haar in de gemeenteraad in behandeling konden doen nemen. Nadat de wethouder, gedelegeerd tot de zaken van stadsfinanciën, D. Hooft, op 4 december instemmend geadviseerd had op het voorstel der gecommiteerden, autoriseerde de gemeenteraad op 7 januari 1829 heren gecommiteerden van het Zandpad tussen Ouderkerk en Breukelen te Amsterdam om met overleg en concurrentie van de gecommiteerden van de Utrechtse zijde het gebouw aan de Nieuwersluis genaamd het Gemenelandshuis met het daarbij behorende erf in het openbaar te verkopen¹⁴).

Gedeputeerde Staten van Utrecht maakten echter bezwaar tegen deze verkoop. Het onderhoud van het schoei- en paalwerk voor en onder het gebouw, dat met de brug over de Vecht in verband stond, achtten zij bij overgang van het gebouw in vreemde handen niet verzekerd. Er zou dan ook bij de brug geen geschikte brugmans- of tolgaarderswoning meer gebouwd kunnen worden ter vervanging van het op paalwerk staande houten brughuisje, een verandering waarover reeds meermalen gesproken was en die in het belang van de tol zeker eerlang zou moeten plaats hebben. Bij een eventuele verkoop zou het Gemenelandshuis naar het oordeel van de Utrechtse gedeputeerden

slechts weinig opbrengen, eensdeels wegens zijn uiterst vervallen staat, waardoor het grootste gedeelte niet bruikbaar was, anderdeels wegens de kosten van het onderhoud van het schoeiwerk en ook omdat de nieuwe eigenaar het pand niet de bestemming zou kunnen geven, waartoe het het meest geschikt was, namelijk die van logement of herberg. Immers, op 11 juni 1704 hadden de Staten van Utrecht op haar verzoek aan de weduwe van Lodewijk de Bas, op wier grond het voormalige kerkje stond, een verklaring afgegeven, dat het Gemeenlandshuis nimmer tot een herberg zou mogen worden ingericht. Deze verklaring was nog op 11 juni 1829 ten behoeve van de logementhouder Spinhoven door gecommiteerden als bindend erkend. Tenslotte maakten de Utrechtse gedeputeerden bedenking ten opzichte van de overdracht van de eigendom van het Gemeenlandshuis, daar uit de retro-acta wel bleek, dat de kerk, welke vroeger op dat erf had gestaan, door de Staten der Provincie aan de gecommiteerden ter directie van het gemene Zand- en Jaagpad van Breukelen tot Ouderkerk was aangewezen om dat gebouw tot een Gemeenlandshuis te doen inrichten, maar daaruit niet met genoegzame zekerheid kon worden afgeleid, hoe de Staten over de eigendom hadden gedacht. Dit punt zou evenwel voor tot verkoop werd overgegaan tot klaarheid gebracht dienen te worden, hetgeen bij gebreke van bewijzen van eigendom moeilijk was, zodat het meer geraden voorkwam om zich blotelijk bij het gebruik te houden dan zich in onderzoekingen omtrent de eigendom te verdiepen, welke somtijds nieuwe stof tot moeilijkheden zouden kunnen geven, zonder wezenlijk nut aan te brengen ¹⁵).

In hun brief van 3 november 1829 lichtten de Amsterdamse gecommiteerden Burgemeester en Wethouders in over deze bezwaren der Utrechtse heren, die in bedenking hadden gegeven het Gemeenlandshuis slechts voor een gedeelte af te breken en het overige tot een kleinere woning in te richten, die aan de pachter van de brug in huur zou kunnen worden gegeven. Op 4 november 1829 deelden Burgemeester en Wethouders een en ander aan de gemeenteraad mede, onder toevoeging van hun mening, dat er geen reden was af te wijken van het raadsbesluit van 7 januari 1829. De raad besloot de stukken voor de leden ter visie te leggen. Op 2 december deelde de burgemeester in de raadsvergadering mede, dat hij nog enige stukken betreffende de voorgenomen verkoop van het Gemeenlandshuis te Nieuwersluis had

Gezicht vanuit het zuidwesten op het Gemeenlandshuis te Nieuwersluis (naar de gravure in „De Zegepraalende Vecht”, 1709).

ontvangen. Besloten werd deze stukken bij de andere ter visie te leggen. Ook op 23 december werd nog geen beslissing genomen. Op die dag stelde de gemeenteraad de stukken om consideratie en advies in handen van de Amsterdamse gecommiteerden tot de directie van het Zand- en Jaagpad. Deze adviseerden op 19 januari 1830, ofschoon zij de bezwaren van Utrechtse zijde tegen de verkoop te berde gebracht, geenszins als afdoende konden aanmerken, in het belang van het Zand- en Jaagpad zich met het Utrechtse voorstel te verenigen. Op 3 februari 1830 werd aldus door de gemeenteraad besloten¹⁶⁾.

Nadat ook de autorisatie des konings was verkregen, gingen de gecommiteerden op 27 augustus 1830 over tot de openbare verkoop tot afbraak van een gedeelte van het Gemeenlandshuis te Nieuwersluis, met behoud van het erf en onder verplichting een gedeelte van het gebouw in te richten tot woning voor de pachter van de brug. De kosten waren geschat op f 550, door het college aan de aannemer te betalen. Voor die prijs waren bij de openbare aanbesteding echter geen gegadigden te vinden. Het werk werd opgehouden, tot bij besteding uit de hand C. Verloop, meester timmerman te Utrecht, bereid bleek tegen genoemde som het werk uit te voeren¹⁷⁾. Dit bestond o.a. uit het afbreken van de oostelijke, noordelijke en westelijke muren van de vergaderzaal, het wegnemen van twee deuren uit de zuidelijke¹⁸⁾ binnenmuur die bleef staan en het maken van een nieuw voorhuis naast de keuken. Van het dak moest het wolfeind aan de oostzijde zover worden weggebroken, dat het gelijk zou komen met het nieuw aan te brengen westschild. Aan de westkamer zou buiten tegen de muur een schoorsteenpijp gemetseld moeten worden tot 1 el boven de lijst. Op de eerste verdieping moesten drie nissen in de noordmuur worden gebroken, de weggenomen deuren beneden werden ramen. Langs de noordgevel zou een klinkerstraatje worden gelegd.

Op 25 november 1831 werd ten huize van de kastelein G. van Caspel te Nieuwersluis door gecommiteerden tot de directie van het Zand- en Jaagpad aanbesteed het uitruimen en geheel of gedeeltelijk vernieuwen der beide schoeiingen van het erf van het vroegere Gemeenlandshuis, mitsgaders het geheel vernieuwen der remming en het repareren van de steiger, benevens het repareren der schoeiing tussen de binnenste sluisdeuren en de zogenaamde poort. De kosten waren begroot op f 1182, doch A. Oudenes was bereid het werk uit

te voeren voor f 694,—. Op dezelfde dag en in hetzelfde huis verhuurden gecommiteerden de nieuw gemaakte woning aan de brug, staande op grond van het college, tegenover de woning van de kastelein G. van Caspel, aan Hendrik Swenker voor de tijd van vier jaar tegen een jaarlijkse huur van f 225,—. De woning in de jagerstalling aan het jaagpad te Nieuwersluis, bestaande uit twee vertrekken, keuken, kelder en zolder, werd door gecommiteerden voor f 54,— verhuurd aan Martinus van Hesteren. De tol werd voor vier jaar, in te gaan per 1 mei 1832 voor f 4200 per jaar verpacht aan Leendert van Wijngaarden. Swenker moest dus waarschijnlijk voor Van Wijngaarden de brug bedienen en de penningen innen. De tol aan de Voetangel, waar het tolhuis ook als tapperij en herberg gebruikt werd, bracht aanzienlijk meer op; Jan van Dijk pachtte die voor vier jaar tegen een jaarlijkse som van f 6105¹⁹⁾.

Hendrik Swenker verzocht op 27 juli 1832 in zijn gehuurde woning aan de Nieuwersluis sterke drank te mogen verkopen als in een slijterij, zonder gelagen te zetten en zonder dus in strijd te komen met de resolutie der Staten van Utrecht van 11 juni 1704. Dit werd door gecommiteerden niet ingewilligd. Wel mocht hij voortaan om bij de brug over de Nieuwe Wetering te komen, lopen over het plaatsje, dienende tot aanlegplaats voor het jacht van heren gecommiteerden. Na Swenkers dood in 1835 gaven de heren aan zijn weduwe een gedeelte der betaalde huurpenningen terug. In 1855 werd aan G. van Caspel, pachter van de tol aan de Nieuwersluis, toegestaan de tolgaarderswoning te zijnen voordele onder te verhuren.

In het voorstel van gecommiteerden van 6 november 1828 werden reeds even de commissarissen van andere zandpaden ter sprake gebracht. Wij hebben daarbij te denken aan de verbindingen Amsterdam—Haarlem (1631—1863); Amsterdam—Weesp (1637—1929); Amsterdam—Muiden—Naarden (1640—1873), sinds 1839 van Diemerbrug af (door Muiden en Naarden nog gezamenlijk beheerd tot 1932) en tusschen de vijf, sinds 1819 zes, Noord-Hollandse steden: Amsterdam, Hoorn, Edam, Monnickendam, Purmerend en Enkhuizen (1660—1927). Van 1656 tot in de Franse tijd bestond er ook een gezamenlijk onderhouden vaarwetering met trekpad tussen Amsterdam en Gouda. Door de opkomst der spoorwegen verloren de intercommunale wegen in de tweede helft der 19e eeuw veel van hun betekenis en Amsterdam en Haarlem waren niet bereid de kosten van onder-

houd van de Haarlemmerweg langer te dragen. Toen de onderhoudskosten der wegen door het autoverkeer zeer toenamen en dit verkeer bovendien veel hinder ondervond van de tollën, kwam aan de oude beheersvormen een einde en werden de wegen door Rijk of provincie overgenomen. In de Amsterdamse gemeenteraad is het vraagstuk van de administratie der zandpaden enige malen uitvoerig behandeld. Bij de behandeling van de begroting voor 1856 werd op 23 november 1855, voornamelijk naar aanleiding van de Haarlemmerweg, besloten tot instelling ener commissie van rechtsgeleerde raadsleden, die een onderzoek zou moeten instellen naar de verplichtingen der gemeente met betrekking tot het onderhoud van wegen en vaarten buiten haar grondgebied. Op 14 oktober 1857 aanvaardde de raad de conclusie van deze commissie, dat wat de Haarlemmerweg betrof, Amsterdam en Haarlem het onderhoud desgewenst zouden kunnen beëindigen, mits de tolheffing op de weg dan ook zou ophouden. Ten aanzien van het zandpad Breukelen—Ouderkerk luidde de conclusie, dat Amsterdam gerechtigd was de gemeenschap te doen ophouden, doch dat er vooralsnog geen grond bestond om van dat recht gebruik te maken, daar de ontvangsten de uitgaven dekten ²⁰).

In de vergadering van 31 mei 1871 benoemde de raad van Amsterdam een commissie uit zijn midden, ten einde een onderzoek in te stellen omtrent de wenselijkheid van het behoud of van de opheffing van het beheer, van de zijde van de gemeente Amsterdam op het Zand- en Jaagpad tussen Breukelen en Ouderkerk uitgeoefend. Op 31 mei 1872 bracht de commissie rapport uit, dat op 21 augustus in de raad werd behandeld. Deze verenigde zich met het voorstel het door Amsterdam gevoerde beheer aan de provincie Noord-Holland over te dragen, welk voorstel de commissie steunde op het h.i. reeds in 1626 bestaande besef, dat dit Zandpad was van provinciaal belang ²¹), een besef, dat niet ten volle was ontwikkeld wegens de volkomen exceptionele positie die de stad Amsterdam in de voormalige republiek der Verenigde Nederlanden innam, maar waarop het nuttig was, bij geheel veranderde orde van zaken opnieuw de aandacht te vestigen. Gedeputeerde Staten van Noord-Holland waren echter niet geneigd tot de overname van het Zandpad door de provincie mede te werken ²²).

Ingevolge de toezegging gedaan bij de behandeling der begroting voor 1894 onderwierpen Burgemeester en Wethouders de reeds meer-

Gezicht vanuit het noorden op het Gemeenlandshuis (Ihans brugwachterswoning) te Nieuwersluis in 1959 (Foto Mr. J. H. van den Hoek Ostende)

malen ter sprake gekomen vraag, of beëindiging der door de gemeente buiten haar gebied gemeenschappelijk met andere publiekrechtelijke corporaties gevoerde administratiën van zogenaamde Zandpaden mogelijk en, zo ja, voor de gemeente wenselijk was, opnieuw aan een nauwgezet onderzoek en brachten daarover op 5 juli 1894 praeadvies uit aan de gemeenteraad. De conclusie ten aanzien van het Zand- en Jaagpad Breukelen—Ouderkerk was gelijk aan die van 1872, en werd door de gemeenteraad met een kleine wijziging aanvaard op 24 oktober²³).

In hun voordracht van 3 november 1911 inzake verlenging der concessie tot tolheffing op het Zand- en Jaagpad tussen Breukelen en Ouderkerk maakten Burgemeester en Wethouders van Amsterdam melding van onderhandelingen, welke werden gevoerd tussen commissarissen van het Zandpad en het bestuur van de polder De Ronde Hoep met betrekking tot het onderhoud van het gedeelte van het Zandpad tussen de kerkbrug te Ouderkerk en de Voetangel en van onderhandelingen tussen Gedeputeerde Staten van Utrecht en hun college aangaande beëindiging van de door beide colleges gemeenschappelijk gevoerde administratie van gemeld Zandpad. Deze voordracht werd gevolgd door die van 16 november en het raadsbesluit van 8 december 1915, waarbij aan het gezamenlijk beheer van het Zand- en Jaagpad Breukelen—Ouderkerk een einde kwam. De tolgaarderswoning te Nieuwersluis ging over aan de provincie Utrecht, die alle verplichtingen ten aanzien van het onderhoud van het Zandpad op haar grondgebied op zich nam. Dat deze overgang kosteloos geschiedde, terwijl in tegenstelling daarmee de opbrengst van het huis de Voetangel en van de remmingwerken ten gezamenlijke bate kwam, werd niet onbillijk geacht, aangezien de nadelige saldi, die als grondslag van de berekening der door Amsterdam aan de provincie Utrecht te betalen afkoopsom waren aangenomen, waren verkregen, door de pacht van de tol te Nieuwersluis — waarin ook een vergoeding voor het gebruik der woning door de tolgaarder moest geacht worden te zijn begrepen — in mindering te brengen van de uitgaven voor onderhoud. Het lag overigens niet in de bedoeling de tol te Nieuwersluis te handhaven. Hij werd gelijktijdig met die aan de Voetangel m.i.v. 1 mei 1916 opgeheven²⁴).

Het archief van de Commissie van het Utrechtse Zandpad bevindt zich in het provinciaal archief te Utrecht²⁵). In 1917 werden daar-

heen volgens besluit van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam van 15 juni vijf notulenboeken en twee portefeuilles met stukken overgebracht²⁶⁾, die tot dan toe in het Amsterdamse gemeentearchief berustten en door de eerste archivaris, dr. P. Scheltema, in 1870 en 1874 in zijn inventaris van het Amsterdamse archief waren beschreven²⁷⁾.

Mr. J. H. VAN DEN HOEK OSTENDE

- 1) S. J. Fockema Andreae, *Stad en Dorp*, in *Duizend jaar bouwen*, deel II, Amsterdam 1957, blz. 54.
- 2) R. van Luttervelt, *De buitenplaatsen aan de Vecht*, Lochem 1948, blz. 52—53; J. Romein, *De lage landen bij de zee*, Utrecht 1934, blz. 349.
- 3) *De damsluizen in de Vecht zijn pas in 1874 gebouwd, ter regeling, in tijd van oorlog, van de inundatie der Hollandse Waterlinie door het water van Vaartse Rijn en Zuiderzee.*
- 4) Gemeente-archief Amsterdam, lade N2, nrs. 9 en 10.
- 5) J. Craandijk en P. A. Schipperus, *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*, Utrecht, tweede druk, Haarlem 1883, blz. 125.
- 6) Jac. P. Thijsse, *De Vecht*, Zaandam 1915, blz. 36.
- 7) Craandijk schrijft t.a.p. Van der Dussen, in de archiefstukken staat echter Van Dorssen; deze laatste spelling ook bij Van der Linde in het in noot 8 genoemde werk.
- 8) S. van der Linde, *1000 jaar dorpsleven aan de Vecht*, Loenen 1954, blz. 88.
- 9) Voor het ontstaan en de loop van dit zand- en jaagpad moge verwezen worden naar mijn bijdrage over de Voetangel in het *Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap „Niftarlake”* 1960, i.h.b. de blz. 1—3.
- 10) *Utrechts Placaatboek*, deel II, blz. 362, zie ook de *Tegenwoordige Staat van alle volken*, deel XXII, vervolgende de *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, anno 1772, blz. 137 vlg.
- 11) C. Cau, *Groot Placaet-Boeck III*, pag. 104, vermeld in het academisch proefschrift van D. L. Uuyttenboogaart: *Gemeentelijke strafverordeningen betreffende herbergen, tapperijen en societeiten*, Amsterdam 1896, blz. 7.
- 12) W. F. J. den Uyl, *De directie van het Zand- en Jaagpad tusschen Breukelen en Ouderkerk en haar presentieboek*, *Jaarboekje van Oud-Utrecht* 1929, blz. 139—149.
- 13) Gereproduceerd bij H. A. Enno van Gelder, *Vijf eeuwgetijden*, Amsterdam 1948, t.o. blz. 116 en t.o. blz. 104.
- 14) Gemeente-Archief Amsterdam, secretarie-afdeling Financiën 1828, nrs. 3354 en 3387; 1829 nrs. 37 en 439.
- 15) Gemeente-Archief Amsterdam, muniment (bijlagen raad) 1829, nr. 105.
- 16) Gemeente-Archief Amsterdam, secretarie-afdeling Financiën 1829, nrs. 1809 en 1810; 1830 nrs. 225 en 226.

- 17) Gemeente-Archief Amsterdam, secretarie-afdeling Financiën 1830 nrs. 853 en 854; secretarie-afdeling Algemene Zaken 1830 nr. 5429.
 - 18) De kronkelende Vecht stroomt bij Nieuwersluis vrijwel in oostelijke richting. De zuidelijke binnenmuur en latere noordgevel is dus de gevel langs de straatweg en de deur, waarboven de wapens van de provincie Utrecht en Amsterdam zijn aangebracht, bevindt zich in de oostgevel.
 - 19) Gemeente-Archief Amsterdam, secretarie-afdeling Financiën 1831 nrs. 1415, 1416, 1424, 1425, 1426 en 1428.
 - 20) Gemeente-Archief Amsterdam, muniment (bijlagen raad) 1857, nr. 224.
 - 21) De provincie Utrecht was toen getreden in de plaats van de stad.
 - 22) Gemeente-Archief Amsterdam, muniment (bijlagen raad) 1872, nr. 220.
 - 23) Als boven, 1894, nr. 529.
 - 24) Als boven, 1915, nr. 974.
 - 25) Door de griffier der provincie Utrecht ben ik in staat gesteld ook in dit niet openbare archief nasporingen te doen. Hem moge ik hier daarvoor mijn dank betuigen, die tevens uitgaat naar de ambtenaren van de 6e afd. der provinciale griffie, die mij in de stukken wegwijs maakten.
 - 26) Gemeente-Archief Amsterdam, secretarie-afdeling Rentegevende Eigendommen, Precario en Kadaster 1917, nrs. 2002, 2319, 2378, 2565, 2825 en 3066.
 - 27) Tweede deel, blz. 232—233; derde deel, blz. 63, nr. 53.
-

INHOUD

1. Bestuur van het Genootschap	III
2. Ledenlijst	V
3. Jaarverslag	XI
4. Rekening van de penningmeester	XIV
5. Excursieverslag	XV
1. Het Gemeenlandshuis te Nieuwersluis, door Mr. J. H. van den Hoek Ostende	1
